ELEMENTS IN THE VISUAL LANGUAGE OF CUCUTENI CERAMICS FROM PHASE A: THE ARTISTIC DÉCOR

Ioana-Iulia Olaru
Senior Lecturer, PhD., „G. Enescu" University of Iaşi

Abstract:The peak of Eneolithic Art in our country, the entire Cucuteni culture is a proof of the enlargement of aesthetic taste of the primitive man. This paper will not be reduced to the entire Cucuteni ceramics, the most interesting Neolithic ceramics from the Balcans, but only to its first phase, A, and to its specific elements. A brief enumeration of them would comprise the following: the qualitative technical step forward of obtaining pots, special forms, painting before burning (but polychrome painting itself is a novelty of the culture even from the first phase), the spreading of the decor of the type endless carpet, the harmony, the delicacy and the originality of the dynamic combination of various and dynamic motifs, among which the relief modelling of zoomorphic representations and even anthropomorphic on the pots, and also pots which are which are artistically moulded – all these represent the topic of the present paper.

Keywords: Rhamenstil, Laufenstil, barbotine, horror vacui, triskelion, tetraskelion

Cultura[1] Cucuteni (de fapt, cultura Ariușd-Cucuteni-Tripolie, numită astfel după localități eponime, din jud. Covasna și din jud. Iași, la care se adaugă și un oraș din Ucraina), una dintre cele mai cunoscute culturi neolitice, a ocupat mil. al IV-lea – al III-lea î.Hr. Alături de cultura Petrești, ea face parte dintr-unul dintre grupurile ceramice ale Eneoliticului dezvoltat (4 600 – 3 700 î.Hr.) (și anume, cel cu ceramică pictată policromat, policromia fiind de altfel caracteristica esențială a culturii).

Elementul creativ este cel care a stat la baza evoluției societății omenești de-a lungul timpului. Iar Eneoliticul dezvoltat este perioada în care activitatea creativă a omului a căpătat proporții impresionante. Dar creativitatea nu se reduce doar la căutarea și găsirea câtor mai multor soluții formale sau decorative. Și în ceea ce privește tehnica, omul își dovedește iscusința în găsirea unor răspunsuri inovative. Ceramica, de altfel, a înregistrat și din punctul de vedere tehnic un salt calitativ acum: oricum în Neolitic a fost introdus cuptorul de ars, dar față de cuptoarele simple – gropi de ardere – din perioada timpurie, în Neoliticul superior se folosesc cuptoare cu placă cu reverberație, cu placă perforată despărțind camera de ardere de focar[2]. Eneoliticul dezvoltat adaugă – în manopera olăritului realizat până atunci prin răsucirea sulurilor de lut – un proces de rotație (disc, turnetă sau roată); totuși, în tot Neoliticul, ceramica va fi lucrată cu mâna, roata orizontală fiind folosită doar mai târziu, în perioada geto-dacilor[3].

[1] În general, culturile sunt denumite după așezările bogate în descoperiri caracteristice. În acest caz, este vorba despre cea mai mare așezare neolitică din toată Moldova: 80x100m – stațiunile neolitice Cetățuia și Dâmbul Morii (satul Cucuteni, com. Băiceni), situate la cca 60km de orașul Iași. Ca datare, cultura Cucuteni începe în prima jumătate a mil. al IV-lea î.Hr., încheindu-se după înc. mil. al III-lea î.Hr. Cf. Paul MacKendrick, *Pietrele dacilor vorbesc*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978, p.14; Vladimir Dumitrescu, *Arta culturii Cucuteni*, București, Ed. Meridiane, 1979, p.8-9; M. Petrescu-Dîmbovița, *Cucuteni*, București, Ed. Meridiane, 1966**,** p.5

[2] Ion Miclea, Radu Florescu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980, p.29

[3] N. Ursulescu, P. Petrescu-Dîmbovița, D. Monah, Cap.II. *Neo-eneoliticul*, in Mircea Petrescu-Dâmbovița, Alexandru Vulpe(coord.), *Istoria românilor,* vol.I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, Academia

BDD-A28260 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:49 UTC)

Importantă este și grija deosebită a cucutenienilor pentru o tehnică desăvârșită de realizare a vaselor lor. Însăși arderea vasului după pictare și nu înainte este o adevărată revoluție față de perioada precucuteniană, dar acum și lutul perfect pur[4] și temperatura înaltă de ardere (900 grade)[5] conferă o mare omogenitate, suplețe și rezonanță peretelui vasului[6], permițându-se obținerea unor piese de o calitate de neegalat de alte culturi neolitice de pe teritoriul României[7].

Din punctul de vedere estetic, mai interesantă este inteligența artistică a realizatorului primitiv, care a știut să îmbine utilul cu frumosul, cu atât mai vizibil într-un domeniu preponderent utilitar. Pentru că, indiferent că erau destinate uzului domestic, ori că îndeplineau rol de obiecte de cult în practicile magico-religioase, vasele nu erau create doar pentru plăcerea ochiului[8]. Astfel încât, cu atât mai mult, aici este vizibil și mai frapant interesul pentru eleganța formelor și pentru coerența decorului, care se simțea în spatele destinației acestor obiecte, dar mai ales pentru iscusința cu care pictorul a adaptat armonia desenului și a culorii la eleganța formei vaselor.

Oricum, ceramica[9] aceasta foarte evoluată decorativ și formal este cea mai interesantă ceramică neolitică din Pen. Balcanilor[10], fiind manifestarea cea mai complexă a acestei culturi[11].

Principala sa noutate este răspândirea picturii ca modalitate de ornamentare[12]. Cele două stiluri neolitice – stilul cadrelor (*Rhamenstil*) și stilul curgător (*Laufenstil*)[13] – sunt întâlnite în continuare, dar indiferent de amplasarea decorului (ținând cont de diferitele segmente ale vasului sau nu), acesta acoperă, ca un superb covor căruia nu-i poți ghici punctul de plecare, suprafața vasului[14].

Așadar, adevărata revoluție[15] este în ceea ce privește culoarea. Inovația culturii cucuteniene o constituie policromia. Adăugat acelui *horroi vacui* formal amintit mai sus,

---

Română, Ed. Enciclopedică, 2010, p.146-147; Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974, p.23

[4] Amestecat cu foarte puțin nisip fin, necesar degresării pentru ca vasul să nu crape. În plus, vasul era cufundat într-o baie de lut colorat înainte de pictare. De altfel, multe dintre vasele cucuteniene erau și lustruite după ardere. Cf. Vladimir Dumitrescu, *Arta culturii Cucuteni*, p.15, 18

[5] *Ibidem*, p.14

[6] Paul MacKendrick, *op. cit.*, p.16

[7] Poate doar, în anumite privințe, de culturile Petrești și Gumelnița, în schimb vasele cucuteniene putându-le sta alături, calitativ, pieselor atice din perioada arhaică. *Ibidem*

[8] Deși în cadrul ceramicii cucuteniene vom întâlni și vase cu evidentă intenție ornamentală prin ele însele (polonice, talgere), al căror decor sugerează un estetic ce depășește nivelul unui simplu obiect de uz comun.

[9] Ceramica este cea care definește o cultură străveche… Pentru Neolitic, epocă în care omul începe să aprecieze frumosul, în general ceramica este cea care înregistrează cel mai evident progresul, desprinderea de utilitarismul recipientului și manifestarea preocupărilor artistice pentru decorul vasului, dar și pentru armonia și eleganța formei, tot mai imaginativ prelucrată sub aspectul zoomorf sau antropomorf.

[10] Paul MacKendrick, *op. cit.*, p.15

[11] Desigur, în afara ceramicii fine, în cultura Cucuteni a existat și ceramică grosolană, a vaselor de provizii, cu un decor cu vârci, realizat prin barbotinare. Cf. Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.77

[12] Deși decorul pictat nu este caracteristic tuturor zonelor sau tuturor fazelor. Există și decor incizat (mai ales în faza A, dispărând aproape în totalitate o dată cu încheierea acestei prime faze), chiar foarte adânc, iar uneori adevărate caneluri sunt folosite în diverse combinații; precum există și ceramică nepictată în faza A. Cf. Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, p.25

[13] *Ibidem*, p.25

[14] Spirala (continuă sau întreruptă) este motivul predominant (folosită în combinație cu câteva figuri geometrice: ovale, romburi, zig-zag-uri, hașururi). Spirala imprimă ansamblului o dinamică deosebită, ca într-o explozie a naturii în mișcare a unui Art Nouveau *avant la lettre*. Și aceasta în ciuda simetriei și a unui număr restrâns de tipuri de motive, cucutenianul fiind mai puțin preocupat de desen, de construcție. Efectul cromatic a fost cel care l-a captivat pe realizator.

[15] N. Ursulescu et al., in Mircea Petrescu-Dâmboviţa, Alexandru Vulpe(coord.), *op. cit.*, p.180

BDD-A28260 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:49 UTC)

ansamblul cromatic roșu-alb-negru, în diferite combinații de nuanțe, accentuează și mai mult organicitatea unei adevărate explozii vizuale, fără punct de început și fără sfârșit.

Sistemul decorativ cucutenian este destul de coerent și unitar. O caracterizare generală s-ar opri la diversitatea formelor expresive (vase bitronconice, fructiere, străchini, chiupuri, polonice), la care se adaugă tehnici diferite de decorare (pictare, dar și incizare, excizare, împungere), motive nu foarte multe dar ingenios combinate, precum și o cromatică compusă, cum spuneam, din trei culori, însă cu foarte multe nuanțe în general (cu toate acestea, pe un singur vas nu se întâlnesc decât maximum trei tente).

Totuși, acest sistem decorativ nu poate fi receptat ca un tot organic. Prima perioadă a ceramicii cucuteniene, faza A, aduce destul de multe inovații, atât formale, cât și în ceea ce privește ornamentica. Este caracterizată din punctul de vedere formal de câteva vase tipice[16], între care, o mențiune aparte merită vasele-binoclu: doi cilindri evazați – în formă de pâlnie – la capete, uniți de un segment triunghiular la mijloc (eventual cu o scobitură), vase ritualice al căror decor liniar poate duce gândul spre imaginarea a 2 snopi de cereale legați – simbol al ofrandelor oferite Pământului, Soarelui, păsărilor[17].

Și există, desigur, vasele modelate plastic, despre care vom vorbi mai jos.

În ceea ce privește realizarea tehnică a decorului, trebuie amintite și ornamentațiile incizată[18] și canelată, prezente în faza A, chiar dacă valoarea lor nu se ridică la nivelul artistic al ornamentării pictate, specifice. Valoarea artistică a decorului pictat al acestei faze, A (și a întregii culturi, după cum spuneam), este cea cu adevărat superioară.

Dar subiectul lucrării de față se oprește doar la cealaltă tehnică de realizare a decorului vaselor ceramice, existentă și în faza A: cea a decorului plastic și a modelării plastice a olăriei.

Decor plastic a fost descoperit în forma aplicațiilor în relief pe suprafața vaselor. Scopul lor este în același timp utilitar, de toartă a vasului, dar și decorativ, la fel ca în cazul reprezentărilor figurate bidimensionale.

Moștenite din cultura Precucuteni, reprezentările plastice pe vase din faza A, ca de altfel în întreaga cultură Cucuteni, sunt în general zoomorfe, mai rar antropomorfe.

Aparținând acestei faze, A, o siluetă umană se reliefează cu spatele pe un fragment de vas găsit la Bârlălești: disproporționat, cu trunchiul prea lung, terminat printr-un cap ca un capitel de coloană; brațele mici sunt ridicate în sus. Alt fragment găsit în aceeași localitate prezintă o mult mai expresivă siluetă văzută din față, cu brațele întinse lateral și cu picioarele desfăcute. Pe fragmentul de la Trușești, schematizarea merge foarte departe: totul fiind modelat ca un sul în relief. Un mare[19] vas tot de la Trușești are modelate în relief 5 reprezentări umane duble, care transformă vasul (de provizii, după mărime), într-un vas ritualic. Cele două trunchiuri văzute din spate au brațele – îndoite – terminate cu degete

[16] Străchini, castroane, capace bombate, cupe cu picior, dar și vase cu denumiri proprii ceramicii grecești: amfore (o amforă cu capac de la Drăgușeni), cratere (un crater de la Izvoare); dar întâlnim și vase mai deosebite: vase-binoclu, vase-coșuleț cu pereți în colțuri (Drăgușeni), vase prismatice în 4 muchii, cu 4 picioare sau fără, care imită un recipient din coajă de copac (ca vasul de la Izvoare – Piatra-Neamț, cu pereți ușor bombați, pe doi pereți opuși fiind plasată câte o proeminență perforată vertical[16]), linguri și polonice (precum cele de la Frumușica), cu recipientul semisferic și coada orizontală sau oblică[16], amfore cu corpul în două etaje și capac în formă de clopot (Drăgușeni), suporturi de vase, cu același rol ritualic ca și în cazul altor culturi unde se întâlnesc. Cf. M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p.25, pentru mai multe amănunte despre vasele prismatice neo-eneolitice, vezi și Ștefan Cucoș, *Vase prismatice neo-eneolitice*, in *Memoria Antiquitatis*, IV-V, 1972-1973, București, 1976, p.67-71

[17] Pentru detalii, vezi Dragoș Gheorghiu, *„Vasele-binoclu" – o interpretare etnoarheologică*, in *Acta Musei Napocensis*, 33, Cluj-Napoca, 1996, 209-215

[18] Moștenire precucuteniană, care va dispărea treptat până la sfârșitul fazei A. Cf. N. Ursulescu et al., in Mircea Petrescu-Dâmboviţa, Alexandru Vulpe(coord.), *op. cit.*, p.157

[19] 1m înălțime. *Ibidem*, p.82

BDD-A28260 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:49 UTC)

depărtate, realizate prin crestături, dar ambele perechi de brațe sunt orientate în sus, înspre buza vasului. Contopirea corpurilor poate fi pusă în legătură cu un ritual, dar și cu actul sexual. Un fragment ceramic de la Ruginoasa redă cu expresivitate un chip uman, pe care se distinge pastila în relief a ochiului, nasul puternic și perforat orizontal de o mică gaură[20], sprânceana arcuită[21].

Reprezentările antropomorfe care iau înfățișarea unor vase sunt mai rar întâlnite și mai puțin reușite decât cele gumelnițene. Schematizarea caracterizează un vas antropomorf de la Drăgușeni, fără cap sau brațe (acestea redate în forma tortițelor de sub buză, două tortițe fiind plasate și pe șolduri)[22], cu picioarele unite, dar linia siluetei umane este respectată. Aceluiași tip îi aparține și vasul antropomorf de la Hăbășești, cu aceeași linie a siluetei și cu aceeași bază evazată pentru stabilitate. Vasul similar de la Izvoare, în schimb, se termină printr-un vârf prelung. Toate fuseseră inițial pictate. Deosebit este suportul de vas numit *Hora de la Frumușica* (jud. Neamț), în care sunt stilizate (acefal și fără brațe) 5 siluete feminine văzute din spate, înlănțuindu-și ritmat dansul (ritualic) circular al siluetelor[23]. Măiestria meșterului este dovedită în firescul postúrilor corpurilor aplecate în față și în abstragerea brațelor petrecute probabil peste umeri. De la Bereşti provine un vas-suport în aceeași formă de horă (*Hora de la Bereşti*) (jud. Galați) (de 18cm înălțime), cu piciorul alcătuit din 4 siluete feminine dispuse cruciform, redate din spate, lipite la nivelul umerilor și al picioarelor, cu șoldurile și cu fesele reliefate[24]. De amintit aici este și coada de polonic (din lut ars) de la Frumușica, a cărei modelare (și pictare pe ambele părți) în forma jumătății superioare a unui corp uman este puțin comună în cultura Cucuteni; capul este corect reprezentat, stilizat rombic, cu o expresie care nu se regăsește în cazul figurinelor, în schimb, corpul este redat în maniera statuetelor cucuteniene, cu brațele ca prelungiri ale umerilor[25].

După cum spuneam, în ceea ce privește vasele cu decor plastic, predomină însă reprezentările zoomorfe. Protome de cornute ornamentează în relief (chiar foarte înalt, aproape ronde bosse) pereții vaselor, dar au uneori și rol de tortițe (ca la vase găsite la Hăbășești). Sunt modelate cu măiestrie și cu atenție pentru detalii și mai ales pentru coarnele mai mari sau mai mici, arcuite elegant. O protomă de cerb decorează în relief umărul unui vas de la Mitoc (jud. Botoșani). Fragmentul de vas este rupt și spre gât, și sub curbura umărului (neputându-se preciza tipul vasului), dar protoma stilizează în mod unic arabescul rombic al nervurilor accentuate ale coarnelor[26].

Vasele modelate zoomorf nu sunt foarte numeroase, de exemplu unul în formă de cornută provine de la Ariușd, cu o cavitate în spinare; altul, găsit la Izvoare, datând tot din faza A, este decorat cu pictură și este modelat sumar, cu un cap mare cu o creastă deasupra frunții, bot cu nări mari, urechi (coarne?).

Deși este un domeniu utilitar, ceramica din toate timpurile nu poate fi separată de latura artistică, care, de asemenea, însoțește din cele mai vechi timpuri cele mai multe dintre manifestările creative ale oamenilor. Uneori creată pentru utilizarea cotidiană, în special pentru practicile religioase, ceramica pictată cucuteniană aduce destule noutăți, încă din prima sa fază, A. Începând cu destinația acestor piese (până în prezent au fost descoperite forme ceramice având intenții decorative evidente, cu un fond care depășește nivelul de pure

[20] *Ibidem*
[21] Idem, *Arta preistoricăîn România*, p.214-219
[22] Idem, *Arta culturii Cucuteni*, p.84
[23] Idem, *Arta preistoricăîn România*, p.220
[24] Ion T. Dragomir, *Un vas suport cucutenian – "Hora de la Bereşti"*, in *Acta Moldaviae Meridionalis*, V-VI, 1983-1984, Vaslui, p.85-86
[25] Vladimir Dumitrescu, *Arta culturii Cucuteni*, p.83
[26] Anton Nițu, *Ceramică cucuteniană cu decor zoomorf plastic sau pictural*, in *Memoria Antiquitatis*, IV-V, 1972-1973, București, 1976, p.74

BDD-A28260 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:49 UTC)

obiecte casnice) și continuând cu metoda tehnică de obținere a acestor vase (ardere completă, o argilă fără impurități, pictură înainte de ardere) și, de asemenea, cu policromia, care combină cele trei culori de bază într-o infinitate de nuanțe – roșu, negru, alb –, ceramica cucuteniană este un apogeu al activității creatoare a omului neolitic.

BIBLIOGRAPHY

CĂRȚI

Dumitrescu, Vladimir, *Arta culturii Cucuteni*, București, Ed. Meridiane, 1979
Dumitrescu, Vladimir, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974
MacKendrick, Paul, *Pietrele dacilor vorbesc*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978
Miclea, Ion, Florescu, Radu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980
Petrescu-Dâmboviţa, Mircea, Vulpe,Alexandru (coord.), *Istoria românilor,* vol.I, *Moştenirea timpurilor îndepărtate*, Bucureşti, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010
Petrescu-Dîmbovița, M., *Cucuteni*, București, Ed. Meridiane, 1966

ARTICOLE

Cucoș, Ștefan, *Vase prismatice neo-eneolitice*, in *Memoria Antiquitatis*, IV-V, 1972-1973, București, 1976, p.67-71
Dragomir, Ion T., *Un vas suport cucutenian – "Hora de la Bereşti"*, in *Acta Moldaviae Meridionalis*, V-VI, 1983-1984, Vaslui, p.85-86
Gheorghiu, Dragoș, *„Vasele-binoclu" – o interpretare etnoarheologică*, in *Acta Musei Napocensis*, 33, Cluj-Napoca, 1996, 209-215
Nițu, Anton, *Ceramică cucuteniană cu decor zoomorf plastic sau pictural*, in *Memoria Antiquitatis*, IV-V, 1972-1973, București, 1976, p.73-92

BDD-A28260 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:03:49 UTC)